РЕЦЕНЗІЯ
доктора юридичних наук, професора Таран Олени Вікторівни на дисертаційне дослідження Реви Івана Петровича «Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки», на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження криміналістичної методики розслідування порушень вимог пожежної та техногенної безпеки зумовлена низкою критично важливих чинників адже у контексті відновлення територіальної цілісності України та протидії російській агресії особливого значення набуває формування надійної системи національної безпеки, важливою складовою якої є захист населення та суб'єктів господарювання від надзвичайних ситуацій та їх наслідків.

Статистичні показники свідчать про масштабність проблеми. Так, упродовж 2022–2024 років зафіксовано понад тисячу пожеж і техногенних аварій із тяжкими наслідками, причому лише за перші шість місяців 2025 року вже обліковано 308 таких випадків. Водночас спостерігається невідповідність між кількістю зареєстрованих кримінальних проваджень і справами, переданими до суду, за останні роки до судового розгляду надійшло лише одинадцять справ.

Практика розслідування виявляє системні недоліки: відсутність науково обґрунтованої методології, недостатнє використання спеціальних знань, проблеми міжвідомчої координації між правоохоронними органами, ДСНС та експертними установами. Специфіка цих злочинів полягає у швидкому знищенні речових доказів, можливості інсценування подій і необхідності залучення різнопрофільних фахівців.

За таких обставин науково-методичне забезпечення розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки становить нагальну потребу для підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи та захисту національних інтересів держави. Саме тому, дисертаційне дослідження Реви Івана Петровича «Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки», мета

якого полягає в теоретичному узагальненні та розв'язанні науково-прикладного завдання з удосконалення методики досудового розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки або техногенної безпеки (ст. 270 Кримінального кодексу України), є своєчасним, актуальним і важливим.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Автором підкреслюється значний теоретичний та практичний унесок вчених і дослідників у розвиток цієї проблематики, він має важливе наукове і практичне значення. Водночас увесь спектр проблем методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки не охоплено, а в криміналістиці не запропоновано комплексне бачення специфічних напрямів використання суб'єктами сторони обвинувачення процесуальних засобів збирання доказів з посиленою увагою до питань криміналістичної характеристики, організації й тактики проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у ситуаціях початкового й інших етапів розслідування.

Деякі питання цього наукового напрямку та пов'язаних із ним досліджували такі вітчизняні дослідники як: І М. В. Безуглова, В. Д. Безвесільний, Ю. О. Бондаренко, М. Ю. Бузинарський М. С. Брайнін, В. І. Бояров, М. М. Букаєв, Б. М. Гамалюк, О. С. Григорьян, М. А. Грига, В. С. Давиденко, А. А. Дерев'янко, О. Ф. Дьяченко, А. П. Єгоров, А. Зубайр, С. І. Зернов, М. І. Ісраілов, Г. М. Казаков, В. М. Кіцелюк, В. В. Колесніков, С. Д. Лехман, Б. В. Мегорський, А. В. Мішин, В. С. Огородник, Г. Г. Панасюк О. В. Пирогов, І. О. Попов, Ю. К. Пракшин, Д. П. Саріогло, В. І. Святенький, І. І. Старокожев, С. Г. Степаненко, Г. М. Степанова, О. В. Таран, Н. В. Тимофеева, Є. М. Ткаченко, М. Л. Цимбал, П. В. Шалдирван та інші.

Основні результати дисертаційного дослідження, узагальнені висновки та практичні рекомендації представлено на численних наукових заходах різного рівня: міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, регіональних семінарах і засіданнях круглих столів.

Детальне вивчення наукових праць автора, опублікованих відповідно до встановлених стандартів і академічних вимог, підтверджує їхню високу якість. Викладені у публікаціях теоретичні концепції та прикладні розробки повністю розкривають ключові напрями дисертації згідно з її структурною побудовою. Дослідження характеризується системним підходом до вирішення поставлених завдань і демонструє ґрунтовне науково-практичне опрацювання проблематики.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Новизна положень дисертаційного дослідження полягає в тому, що в дисертації поставлено й виконано важливе науково-прикладне завдання з розроблення засад криміналістичної методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки з обґрунтуванням пропозицій та рекомендацій правового, організаційного та практичного характеру.

У дисертації аргументовано положення, що становлять *наукову новизну*. Так, автор зазначає, що вперше: розроблено наукові положення видової методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки, що ґрунтується на розгорнутій криміналістичній характеристиці відповідної категорії кримінальних правопорушень й охоплює рекомендації щодо організації початкового етапу розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань; здійснено розподіл порушень встановлених законодавством правил пожежної або техногенної безпеки: за способами вчинення кримінального правопорушення та за характеристиками суб’єкта, який причетний до кримінального правопорушення, що є основою для подальшої диференціації внутрішньовидових методик їх розслідування; запропоновано напрями використання сучасних технологій, серед яких першочергове значення для збирання доказів має застосування під час огляду місця пожежі / техногенної аварії портативного 3D сканера, можливостей безпілотних літальних комплексів і відеоаналітики**.**

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Автор визначає завдання дисертаційного дослідження в межах окресленої мети і виокремлює найбільш пріоритетні з них, а саме: висвітлити стан наукових досліджень проблем розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки або техногенної безпеки; схарактеризувати способи вчинення порушень правил пожежної та техногенної безпеки; окреслити зміст і зв'язки інших елементів криміналістичної характеристики порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки, зокрема особи правопорушника, обстановки, слідів та ознак кримінальних правопорушень; запропонувати перелік і деталізувати зміст обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень; розробити порядок (алгоритми) дій слідчого в типових ситуаціях початкового етапу розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки; проаналізувати специфіку й надати криміналістичні рекомендації щодо проведення огляду місця події в кримінальних провадженнях цієї категорії; встановити особливості допиту різних категорій учасників кримінального провадження про порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки; розглянути можливості судових експертиз під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки.

Під час дослідження пропонується застосувати широкий *методологічний інструментарій*, що включає в себе загальнонаукові та спеціально-наукові методи: історико-правовий – для аналізу поглядів учених різних періодів на проблемні аспекти розслідування порушень вимог пожежної та техногенної безпеки (підрозділ 1.1); системно-структурний і структурно-функціональний – для розгляду способів вчинення порушень правил пожежної та (або) техногенної безпеки, типізації та класифікації особи злочинця (підрозділи 1.2, 1.3); порівняльного аналізу – для узагальнення різних підходів українських учених щодо змісту основних понять і категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1);

соціологічний (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – для узагальнення думок респондентів з щодо проблемних питань дослідження (розділи 1–3); статистичний – для аналізу статистичної звітності та зібраних емпіричних даних (розділи 1–3).

Отже, викладене вище демонструє послідовний зв'язок між поставленими дослідницькими завданнями та обраною автором методологією в цілому й конкретними методами зокрема. Це забезпечило формування вагомих науково-практичних результатів, переважна частина яких має прикладне спрямування.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані дисертантом висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у практичній діяльності, освітньому процесі та науково-дослідній діяльності.

Особистий внесок автора в розвиток досліджуваної проблематики полягає в обґрунтуванні найбільш суттєвих положень відносно елементів методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані: для подальших наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень проти громадської безпеки; для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань виявлення та розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки; для підготовки підручників, лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів криміналістики, методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, під час підготовки підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій та для подальшого розроблення теоретичних і прикладних питань, пов'язаних із розслідуванням порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Реви Івана Петровича «Розслідування порушень встановлених

законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки» має чітку структуру, визначену вимогами Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертаційна робота І.П. Реви містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і десять додатків. В **анотації** викладено загальну характеристику дисертаційного дослідження, описано основні науково-практичні та теоретичні положення, що містяться в дисертаційному дослідженні. Анотація викладена українською та англійською мовами. У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність. Визначено мету, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження та поставлено наукові завдання. Зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Охарактеризовано методи та методологію наукового дослідження з зазначенням підрозділів, в яких автор їх використовував.

Перший розділ «Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки» містить три підрозділи які послідовно розкривають ключові аспекти проблематики.

Цей розділ закладає теоретико-методологічний фундамент дослідження та всебічно розкриває криміналістичну характеристику цієї категорії кримінальних правопорушень.

Підрозділ 1.1. присвячено аналізу стану наукових напрацювань у сфері розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки, що дозволяє визначити ступінь дослідженості проблеми та окреслити перспективні напрями подальшого вивчення.

Підрозділ 2.2. зосереджується на систематизації та детальному вивченні способів вчинення відповідних правопорушень, що становить основу для формування ефективної криміналістичної методики розслідування.

Підрозділ 1.3. розкриває інші структурні компоненти криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень, зокрема особливості особи правопорушника, типові сліди злочинної діяльності, обстановку вчинення та інші криміналістично значущі елементи.

Така побудова першого розділу забезпечує створення цілісної теоретичної бази для подальшого дослідження організаційно-тактичних і методичних засад розслідування порушень вимог пожежної та техногенної безпеки, формуючи науково обґрунтовану платформу для розробки практичних рекомендацій.

Другий розділ «Початковий етап розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки» зосереджується на дослідженні початкового етапу розслідування порушень вимог пожежної та техногенної безпеки, який є важливим для успішного встановлення обставин злочину. Розділ структурно поділено на два підрозділи, що взаємодоповнюють один одного.

У підрозділі 2.1. здійснено комплексний аналіз обставин, які необхідно з'ясувати на початковому етапі розслідування. Автор систематизує коло фактичних даних, що підлягають встановленню для формування доказової бази: причини виникнення пожежі чи техногенної аварії, характер і обсяг заподіяної шкоди, наявність причинно-наслідкового зв'язку між порушенням встановлених вимог і негативними наслідками, особи винуватих та інші юридично значущі факти.

Підрозділ 2.2. присвячено типізації слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі провадження. Дисертант класифікує типові ситуаційні моделі залежно від обсягу наявної інформації, характеру події, поведінки учасників процесу та інших криміналістично значущих факторів. Для кожної виокремленої ситуації розроблено відповідні алгоритми дій слідчого.

Такий структурний підхід забезпечує формування науково обґрунтованої методики організації початкового етапу розслідування, що передбачає чітке визначення предмета доказування та ситуаційний підхід до планування слідчих (розшукових) дій. Результати цього розділу створюють практичний

інструментарій для оперативного реагування правоохоронних органів на кримінальні правопорушення досліджуваної категорії.

Третій розділ «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки» присвячено комплексному вивченню тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування порушень вимог пожежної та техногенної безпеки. Розділ структуровано у три підрозділи, кожен з яких детально розкриває специфіку найбільш значущих слідчих дій.

Підрозділ 3.1. зосереджується на тактиці огляду місця події як невідкладної та ефективної слідчої (розшукової) дії у провадженнях цієї категорії. Автор обґрунтовує особливості підготовки, проведення та фіксації результатів огляду з урахуванням специфіки об'єктів, що зазнали впливу вогню чи техногенних факторів, швидкого знищення матеріальних слідів та необхідності залучення спеціалістів відповідного профілю.

Підрозділ 3.2. розкриває тактичні прийоми проведення допитів різних категорій учасників кримінального провадження: свідків, потерпілих, підозрюваних, представників контролюючих органів та спеціалістів. Увага приділяється психологічним аспектам взаємодії з особами, які перебувають у стресовому стані після надзвичайної події.

Підрозділ 3.3. присвячено призначенню та проведенню судових експертиз, які є ключовими для встановлення причин пожеж і техногенних аварій. Систематизовано види експертних досліджень, сформульовано типові питання та визначено послідовність їх призначення.

Результати розділу формують практико-орієнтовану систему тактичних рекомендацій щодо проведення основних слідчих (розшукових) дій.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Автором дисертаційного дослідження висвітлюється низка науково-теоретичних і практико орієнтованих положень, реалізація яких, на його думку, суттєво оптимізувала б досудове розслідування, проте враховуючи специфіку та

комплексність відповідного об’єкта і предмета, дисертація не позбавлена окремих дискусійних питань, до яких, на нашу думку, слід віднести наступні:

1. На сторінках 22-23 дисертації автор зауважує: «Згідно з даними офіційної статистики, щороку в Україні трапляється понад 60 тис. пожеж і техногенних катастроф, унаслідок яких загинуло майже 4 тис. осіб. Розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень пов’язано переважно з об’єктивними складнощами <…>» і далі перераховує ці складнощі. У останньому пункті зазначено: «недостатня розробленість (застарілість) методичної бази розслідування таких діянь» і надано посилання на с. 19-20 роботи К.О. Чаплинського (170. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : РВВ ДДУВС, 2006. 416 с.). Проте у згаданій монографії (доступно за посиланням: https://dduvs.edu.ua/biblioteka/biblioteka-studenta-dduvs/pidruchniki-posibniki/slidchi-diyi/) на вказаних сторінках не згадується ні загалом про «об’єктивні складнощі», ні про «недостатність розробленості (застарілість) методичної бази розслідування таких діянь». Очевидно, що сталася технічна помилка. Водночас порушене питання є актуальним, а отже під час захисту дисертації автору доцільно було б детальніше зупинитися на джерелах, які він використовував для визначення переліку «об’єктивних складнощів» розслідування.

2. Автор приділяє належну увагу вивченню та аналізу нормативної бази в контексті предмета дослідження. На думку рецензента, доцільним було б також запропонувати класифікацію такої нормативної бази, що значно спростило б її пошук та точне визначення релевантних нормативних актів, адже відповідна нормативна база об’єктивно являє складну систему.

3. Зважаючи на специфіку досліджуваної категорії злочинів, доречним було б також запропонувати короткий словник основних термінів щодо пожежної або техногенної безпеки та дотичних понять.

Водночас, висловлені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час аналізу рецензованої дисертації та опублікованих праць І.П. Реви фактів порушення академічної доброчесності (плагіату чи фальсифікації) не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація «Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки» є завершеною, самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має теоретичне і прикладне значення та відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Рева Іван Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –
завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **Олена ТАРАН**